

KOMPETENSIYAGA ASOSLANGAN YONDASHUVNING ONA TILI TA'LIMIDAGI NAZARIY VA USLUBIY ASOSLARI TAHLILI

Ahtamova Feruza Abrorjonovna

Samarqand davlat pedagogika instituti,
Boshlang'ich ta'lim yo'nalishi 2-kurs talabasi

Ilmiy rahbar: **M.X.Mirsanova**

E-mail: moxiramirsanova@gmail.com

***Annotatsiya.** Mazkur maqolada ona tili ta'limida kompetensiyaga asoslangan yondashuvning nazariy mohiyati, uning didaktik va uslubiy asoslari, shuningdek, o'quvchi shaxsini har tomonlama rivojlantirishdagi o'rni tahlil qilinadi. Kompetensiyaga asoslangan yondashuvning asosiy tamoyillari, ularni amaliyotda qo'llash yo'llari, shuningdek, o'quvchilarda kommunikativ, lingvistik, ijtimoiy va madaniy kompetensiyalarni shakllantirish masalalari yoritiladi. Ushbu maqolada til ta'limida kompetensiyaga asoslangan yondashuvning nazariy va uslubiy asoslari tahlil qilinadi.*

***Kalit so'zlar.** kompetensiya, yondashuv, ona tili ta'limi, metodika, kommunikativlik, faoliyatga yo'naltirish, zamonaviy ta'lim metodikasi.*

Kirish. Bugungi kunda ta'lim jarayonida kompetensiyaga asoslangan yondashuv zamonaviy pedagogikaning muhim yo'nalishlaridan biri sifatida qaralmoqda. Ayniqsa, ona tili ta'limida bu yondashuv o'quvchilarning faqat bilimlarni egallashi emas, balki ularni hayotiy vaziyatlarda qo'llay olish, fikrini aniq, mantiqiy va madaniyatli ifoda etish, nutqiy kompetensiyasini rivojlantirishga yo'naltirilgan. O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi qonuni, "Uzluksiz ta'lim tizimini takomillashtirish konsepsiyasi" va "Davlat ta'lim standartlari"da ham kompetensiyaviy yondashuvning ahamiyati alohida ta'kidlanadi. Bu esa ta'lim jarayonini yangicha tashkil etishni, o'qituvchining

faoliyatini zamonaviy metodologiya asosida qayta ko'rib chiqishni taqozo etadi. Global axborot jamiyatida tilni o'rganish va o'qitish jarayonlari zamonaviy yondashuvlar asosida takomillashib bormoqda. Ayniqsa, kompetensiyaga asoslangan ta'lim yondashuvi til o'qitish metodikasi muhim o'rin egallamoqda. Bu yondashuv o'quvchilarning tilni amaliy faoliyatda qo'llash qobiliyatini shakllantirishga yo'naltirilgan bo'lib, an'anaviy bilimga asoslangan yondashuvdan farqlanadi.

Asosiy qism. Kompetensiyaga asoslangan yondashuv tushunchasi va uning nazariy asoslari.

So'nggi yillarda dunyo ta'lim tizimida sifatga asoslangan yondashuvlar ustuvor bo'lib bormoqda. Bunday yondashuvlar ichida kompetensiyaga asoslangan yondashuv ta'limning samaradorligini oshirishda asosiy mezon sifatida qaralmoqda.

Kompetensiyaga asoslangan ta'lim bu — bilimni egallash emas, balki amalda qo'llay olish qobiliyatini rivojlantirish demakdir.

Kompetensiya atamasi lotinchadan olingan bo'lib, competere — “qobiliyatli bo'lish”, “mos kelish” degan ma'nolarni bildiradi. Bu tushuncha dastlab psixologiya sohasida shaxsiy salohiyatni ifodalash uchun ishlatilgan bo'lsa, keyinchalik pedagogika, tilshunoslik va sotsiologiyada ham keng qo'llanila boshlandi. AQShda 1960–1970-yillarda bu yondashuv asosan ishchi kuchini tayyorlashda qo'llanilgan, keyinchalik o'quv dasturlarini loyihalashda asosiy omilga aylangan.

So'nggi yillarda mamlakatimiz uzluksiz ta'lim tizimida ham kompetensiyaviy yondoshuv masalasiga doir o'ziga xos qarashlar shakllandi.

Jumladan,

A.Abduqodirov, N.Azizxodjayeva, Y.Asadov, U.Begimqulov, N.Muslimov, N.Turdiyev, J.E.Usarov, R.Fayzullayev, M.M.Vahobovlar tadqiqotlarida masalaning pedagogik-psixologik jihatlarini ochib berilganligini kuzatishimiz mumkin. Professor N.A.Muslimov kompetentlik tushunchasi o'zida "individdning umumiy jamiyatda va xususan kasbiy sohasida faoliyat olib borishi uchun zarur bo'lgan, atrofidagi obyektlar va subyektlar bilan o'zaro xamkorlik bo'yicha ma'lum bir malakalari va kasbiy tajribalari shakllanganligining muayyan darajasi" ekanligini qayd etadi.

Ona tili ta'limida bu yondashuvning asosiy maqsadi — o'quvchining **nutqiy faoliyat kompetensiyasini** shakllantirish, ya'ni u til birliklarini bilish bilan bir qatorda, ulardan hayotda to'g'ri va maqsadga muvofiq foydalana olishini ta'minlashdir.

Kompetensiyaviy ta'lim quyidagi nazariy tamoyillarga tayanadi:

1. **Integrativlik** – bilim, ko'nikma va malakalarning uyg'unligi;
2. **Kommunikativlik** – o'quvchi va o'qituvchi o'rtasidagi faol muloqot;
3. **Faoliyatga yo'naltirish** – o'quvchining amaliy faoliyatda ishtiroki;
4. **Refleksiya** – o'z faoliyatini tahlil qila olish va xatolardan xulosa chiqarish;
5. **Individuallashtirish** – har bir o'quvchining qobiliyat va ehtiyojlariga mos yondashuv.

Ona tili darslarida kompetensiyaviy yondashuv o'quvchilarda quyidagi asosiy kompetensiyalarni shakllantirishga xizmat qiladi:

1. Kommunikativ kompetensiya – fikrni og‘zaki va yozma tarzda to‘g‘ri ifodalash qobiliyati;
2. Lingvistik kompetensiya – til tizimi (fonetika, leksika, morfologiya, sintaksis) bo‘yicha bilimlarni egallash;
3. Madaniy kompetensiya – til orqali milliy qadriyatlar, urf-odatlar, adabiy merosni anglash;
4. Ijtimoiy kompetensiya – muloqotda odob, empatiya va hamkorlik madaniyatini egallash.

Metodik jihatdan bu yondashuv quyidagi bosqichlarni o‘z ichiga oladi:

- a) **Muammo yaratish** – o‘quvchining fikrlash jarayonini faollashtirish;
- b) **Faol o‘qitish metodlarini qo‘llash** – “klaster”, “aqliy hujum”, “rol o‘ynash”, “sinkveyn”, “konseptual xarita” kabi metodlar;
- c) **Interfaol muloqot** – guruhda ishlash, hamkorlikda o‘rganish;
- d) **Natijani baholash** – bilim emas, balki kompetensiya darajasini aniqlash (portfolio, loyiha, amaliy topshiriqlar orqali).

O‘qituvchi bu jarayonda bilim manbai emas, balki **yo‘lboshchi va fasilitator** sifatida ishtirok etadi. U o‘quvchini mustaqil izlanishga, o‘z fikrini erkin ifodalashga, ijodiy fikrlashga yo‘naltiradi.

Til ta’limida kompetensiyaviy yondashuvning afzalliklari va mohiyati haqida mulohazalarimizni bayon qilsak.

Kompetensiyaviy yondashuv an’anaviy yodlash va qayta ishlash asosidagi metodlardan farqli o‘laroq, talabani faollikka, izlanishga va ijodiy fikrlashga undaydi. Bu yondashuvda o‘qituvchi yo‘naltiruvchi, talaba esa faol ishtirokchi sifatida maydonga chiqadi.

Bu yondashuv quyidagi imkoniyatlarni yaratadi:

1. Tilni real hayotiy vaziyatlarda qo'llash imkonini beradi.
2. Shaxslararo muloqot ko'nikmalarini rivojlantiradi.
3. Tanqidiy va reflektiv tafakkurni shakllantiradi.
4. O'quvchining madaniy tafakkur doirasini kengaytiradi.

Masalan, "Ishga intervyu" mavzusida berilgan topshiriqda talabalar intervyu suhbatini rollar orqali sahnalashtiriladi. Bu orqali nafaqat grammatik ko'nikmalar, balki muloqot strategiyasi va vaziyatga mos til ishlatish qobiliyati ham shakllanadi.

Kompetensiyaviy yondashuvni samarali qo'llash uchun bir necha uslubiy yondashuvlardan foydalanish mumkin: **Topshiriqqa asoslangan ta'lim:** O'quvchilar ma'lum topshiriqni bajarish orqali yangi so'z va iboralarni o'zlashtiradilar. Masalan: "Maktub yozish", "Safar rejasini tuzish", "Do'stingizni mehmon qilish" kabi topshiriqlar. **Muammo asosida o'qitish:** O'quvchilar real muammoni hal qilish jarayonida tilga ehtiyoj sezadilar, bu esa bilimni ongli egallashga olib keladi. Bundan tashqari, kompetensiyaviy yondashuv milliy o'quv dasturlarini xalqaro standartlarga moslashtirish, PISA va PIRLS kabi xalqaro baholash tizimlariga tayyorlashda ham muhim ahamiyat kasb etadi.

Xulosa. Ona tili ta'limida kompetensiyaga asoslangan yondashuv nafaqat til birliklarini o'rgatish, balki o'quvchining tafakkuri, nutq madaniyati va ijtimoiy faolligini shakllantirishga xizmat qiladi. Bu yondashuvning nazariy va uslubiy asoslari ta'lim mazmunini yangilash, o'quvchi shaxsini rivojlantirish va milliy ta'lim tizimini zamon talablariga moslashtirish yo'lida muhim bosqichdir. Kelajakda ona tili darslarini kompetensiyaviy asosda tashkil etish — **bilimdan**

ko'ra fikrlash, o'qishdan ko'ra muloqot qilish, yodlashdan ko'ra tahlil qilish tamoyillariga tayanishi zarur.

Til o'rganish jarayoni real hayotdagi faoliyatlarga yaqinlashgan sari o'quvchi o'zini ijtimoiy muhitga moslashtirgan, ko'p madaniyatli dunyoda erkin fikrlaydigan, mustaqil shaxs sifatida ko'rsatadi. Shu sababli til o'qitishda kompetensiyaviy yondashuvni chuqur o'rganish, uni o'qituvchilarning kundalik amaliyotiga tatbiq etish hozirgi ta'lim islohotlarining ajralmas bo'lagiga aylanmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Jabborova Onaxon Mannopovna, & Ismoilova Dilafuz Muhiddinovna. (2020, May). Optimization of primary education. *ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal*, 10(5), 1229-1232.
2. Haydarova, U.A. Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat. Toshkent: "O'qituvchi", 2019.
3. Salohiddinova, N.M., Karimova, G.M. Innovatsion ta'lim texnologiyalari. *Fan va texnologiyalar*, 2020.
4. Obidova, G. Fanlarni o'qitishda kompetentligiga asoslangan yondashuv. Toshkent: "O'qituvchi", 2011.